

Ο αγώνας του ατόμου να διαφυλάξει την ύπαρξη και την αυθεντικότητά του και να αποκτήσει πολιτισμική αναγνώριση: η μεταμόρφωση προσώπων και κοινωνιών σε έργα του Ευγένιου Τριβιζά

Ανδριανή Δρίβα

(Νηπιαγωγός, υποψήφια Διδάκτορας ΠΤΔΕ- ΔΠΘ)

Οι εικόνες του «ξένου», του «άλλου» και του «διαφορετικού» αναγνωρίζονται στις αναπαραστάσεις των πρώτων οργανωμένων κοινωνιών. Χαρακτηρισμοί για τους ξένους ανιχνεύονται στον Αισχύλο και τον Αριστοφάνη¹. Οι αντιλήψεις αυτές συχνά καταλήγουν στη δημιουργία εθνικών ή πολιτιστικών στερεοτύπων.

Στην προνεωτερική σκέψη άτομο σήμαινε «αδιαίρετος». Η θέση του μεσαιωνικού ανθρώπου δεν ήταν ατομική, καθοριζόταν κυρίως από τη θέση του μέσα στην κοινωνική οργάνωση. Η εθνότητα ήταν μια από τις πολλές ομαδώσεις, όπως η συγγένεια και η θρησκεία. Τα πολιτικά προνόμια, οι υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των ανθρώπων ήταν στενά δεμένα με δικαιώματα ιδιοκτησίας και θρησκευτικές παραδόσεις.

Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη νεωτερικότητα οδήγησε σε επανακαθορισμό της έννοιας του ατόμου: η φράση «αυτό που είμαι» επεκτάθηκε κι έγινε «αυτό που θέλω να γίνω». Η νεωτερικότητα συνοδεύεται από τη βαθμιαία ή γοργή καταστροφή των παλαιών παραδοσιακών ομαδοποιήσεων που βασιζόνταν σε «φυσικά» χαρακτηριστικά: τη γέννηση και την καταγωγή².

Ο εξατομικευμένος, μετανεωτερικός άνθρωπος καλείται να επιλέξει την προσωπική του ιστορία, να κατασκευάσει ένα παρελθόν, να σκηνοθετήσει τη βιογραφία του και την ταυτότητά του. Έτσι επινοεί, για τον εαυτό του και τους άλλους, νέα αυτονόητα. Η εμπιστοσύνη στις προσωπικές και συλλογικές ταυτότητες χάνεται και νέα διλήμματα μας πλημμυρίζουν.

Στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία τα στερεότυπα, όπως και αν δημιουργούνται, βάλλονται, καθώς γίνονται επιχειρήματα και όπλα ενάντια στον «άλλο» άνθρωπο, είτε πρόκειται για άτομο κάποιας μειονότητας είτε για τη μισή ανθρωπότητα, όπως οι γυναίκες. Έχει πια γίνει σαφές ότι ένα από τα προβλήματα της πολυπολιτισμικότητας έχει να κάνει με την κοινότοπη εκείνη φοβία που βλέπει στην αναγνώριση του άλλου την απειλητική υποτίμηση του εαυτού. Ακόμη διατυπώνονται θέσεις όπως ότι δεν είναι εύκολο να δεχθούμε τον «άλλο» γιατί δεν τολμάμε -ή και δεν μας επιτρέπεται- να δούμε τον εαυτό μας ως «άλλο». Η ιδέα της πολυπολιτισμικότητας αποβλέπει στην ανάδειξη και προστασία του εθνοπολιτισμικού

---

¹ Ανδρέας Καρακίτσος, «Αναπαραστάσεις του μετανάστη στο παιδικό Μυθιστόρημα». Κείμενα, Τ.3. 2005, Αναφορά από το διαδίκτυο,

<http://keimena.ece.uth.gr/t3/arhra/tefxos3/downloads/karakitsios.pdf,σελ.2>.

² Πέτρος Θεοδωρίδης, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας. Έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντιγόνη, 2004), σελ. 106. Δες περισσότερα σελ. 103- 135.

υπόβαθρου της κάθε κοινότητας, γιατί αποδίδει σ' αυτό ξεχωριστό νόημα και αξία³. Η αξιοπρεπής αποδοχή και προβολή της ταυτότητάς μας δεν δημιουργεί προβλήματα. Αντίθετα, η φαρισαϊκή προάσπισή της έχει αφήσει έδαφος σε ακραίες ιδεολογίες και ρεύματα, συχνά οδήγησε ομάδες ή και λαούς σε παραληρηματικές καταστάσεις, έως και σε γενοκτονίες.

Ο όρος «ρατσισμός» έχει δεχθεί διάφορους ορισμούς και ερμηνείες. Η Μένη Κανατσούλη παραθέτει την επικρατούσα διατύπωση: «ρατσισμός είναι η υπερτίμηση, γενικευμένη, και κατά τρόπο τελεσίδικο, των διαφορών, πραγματικών ή φανταστικών, που διαθέτουν κάποιοι έναντι κάποιων άλλων, για να δικαιολογηθούν τα προνόμια των πρώτων σε βάρος των δεύτερων». Και συγχρόνως θεωρεί ανάγκη να διευρυνθεί ένας τέτοιος ορισμός με επιπλέον στοιχεία που θα αιτιολογούν φαινόμενα όπως οι Κου- Κλουξ- Κλαν, το apartheid ή η γενοκτονία των Εβραίων.

Κατά τον Christian Delacampagne ο ρατσισμός ξεκινά με τη χρήση του όρου «φυλή» και συνεπώς με την αθρόα διαδεδομένη άποψη για μία ανθρωπότητα διαιρεμένη σε φυλές. Σήμερα οι θεωρίες περί φυλών αμφισβητούνται καθώς δεν στηρίζονται σε αρκετά πειστικά βιολογικά δεδομένα και αποτελούν αυθαίρετα κατασκευάσματα⁴. Τέτοιες αντιλήψεις δεν θα άφηναν τη λογοτεχνία ανεπηρέαστη. Συναντάμε λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται σε αδύναμες κοινωνικές ομάδες και οδήγησαν στην ανάπτυξη σχετικών λογοτεχνικών θεωριών (όπως η θεωρία του αλλόκοτου/ queer theory)⁵. Εκπαιδευτικοί και θεωρητικοί κριτικάρουν σε μεγάλο βαθμό τα στερεότυπα που προβάλλονται για το φύλο και τις φυλές και τις θρησκείες των ανθρώπων και προτείνουν οδηγίες για την αποφυγή τους⁶.

Στην παιδική λογοτεχνία παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μείωση της προβολής τέτοιων αντιλήψεων στα βιβλία και την εικονογράφηση ενώ διάφορες οπτικές γωνίες έρχονται να περιγράψουν τις υποκειμενικές πραγματικότητες που δημιουργούνται μέσω της ματιάς στα πράγματα, διαφορετικών ανθρώπων. Τα λογοτεχνικά κείμενα χρησιμοποιούνται, μεταξύ άλλων, ώστε οι κοινωνίες να εκθέσουν τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους.

Τα βιβλία που προορίζονται για παιδιά και νέους έχουν δεχθεί άπειρες κριτικές και οι απόψεις για τις «αξίες της παιδικής ηλικίας» αναθεωρούνται διαρκώς. Καθώς τα έργα αυτά γράφονται από ενήλικους και καλούνται να ικανοποιήσουν ένα

---

³ Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα: εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*. (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 1997), σελ. 12-23.

⁴ Μένη Κανατσούλη, «Ο ρατσισμός στο ελληνικό παιδικό βιβλίο», στο Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου (Επιμ.), *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και πράξη*, Β' τόμος, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1994), σελ. 196-197.

⁵ Γεώργιος Παπαντωνάκης, «Διδάσκοντας Παιδική Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Τζιάνι Ροντάρι Περιπέτεια με την τηλεόραση», Κείμενα, τ.8, (Δεκέμβριος 2008), Αναφορά από το διαδίκτυο,

http://keimena.ece.uth.gr/index.php?view=article&catid=52%3Atefxos8&id=119%3Apt2t8&option=com_content&Itemid=6

⁶ Στην εκτενή βιβλιογραφία, προτείνουμε Μένη Κανατσούλη ο.π.. Μίμης Σουλιώτης (Επιμ.), *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού*. (Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2007), σελ. 106 και 445- 448. Αναστασία Οικονομίδου, «Τελικά, τα αγόρια κλαίνε; Έμφυλες ταυτότητες στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες: μία πρώτη προσέγγιση», Κείμενα. Τ.1, 2004, Αναφορά από το διαδίκτυο,

<http://keimena.ece.uth.gr/t1/arhtra/tefxos1/downloads/oikonomidou1.pdf>

κοινό που ξεφεύγει από τα δικά τους μέτρα, αμφισβητούνται διαρκώς οι νόμοι, οι τρόποι και οι προθέσεις⁷.

Ο Ευγένιος Τριβιζάς στηλιτεύει το ρατσισμό στις διάφορες εκφάνσεις του⁸. Οι έννοιες του καλού και του κακού φαίνονται πολύ σχετικές στο συγγραφέα, ο οποίος δηλώνει σε συνέντευξή του: «Όταν ένα πρόσωπο, μια χώρα, ένας πληθυσμός ή μια εθνότητα θεωρείται ότι ενσαρκώνει το καλό και ο αντίπαλος του το κακό, τότε ανοίγει διάπλατα ο δρόμος για κάθε λογής βιαιότητα, για κάθε λογής βαρβαρότητα. Ακόμη χειρότερα, όταν και οι δύο πλευρές σε μια αντιπαράθεση, δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα, είναι πεπεισμένες ότι ενσαρκώνουν οι ίδιες το καλό και οι αντίπαλοί τους το κακό, τότε καθίσταται θεμιτό κάθε απάνθρωπο μέτρο. Δεν υπάρχουν καλά και κακά πρόσωπα, ομάδες, έθνη. Υπάρχουν μόνο καλές και κακές πράξεις, ενέργειες και αποφάσεις. Με άλλα λόγια το καλό και το κακό ενυπάρχει στον καθένα»⁹.

Με τα ανατρεπτικά του παραμύθια ο Τριβιζάς βρίσκει διαρκώς νέους τρόπους να μας θυμίζει ότι παίζουμε προκατασκευασμένους ρόλους, δεν είμαστε αυτοί που νομίζουμε. Και το σπουδαιότερο: δεν είναι απαραίτητα οι άλλοι αυτό που βλέπουμε εμείς σ' αυτούς. Η υπεράσπιση της διαφορετικότητας, της ατομικότητας εν τέλει, είναι εμφανής σε πολλά από τα κείμενά του και βρίσκει πάντα τρόπο να μας κρατά σε εγρήγορση, σε αναμονή της έκπληξης. Από τα κείμενα αυτά θα παρουσιάσουμε τέσσερα περισσότερο ή λιγότερο γνωστά, που ανήκουν σε διαφορετικά «είδη» παιδικών αναγνωσμάτων και απευθύνονται ίσως σε διαφορετικές ηλικιακές κατηγορίες.

Το πιο πολυσυζητημένο ενάντια στο ρατσισμό βιβλίο του Τριβιζά είναι αναμφίβολα η *Τελευταία Μαύρη Γάτα*. Είναι ένα βιβλίο χαρακτηριστικό του πώς μεταμορφώνεται μία κοινωνία, του πώς οργανώνεται μία γενοκτονία.

Σε ένα νησί εμφανίζεται μία μυστική αδελφότητα προληπτικών που έχει σα σκοπό την εξολόθρευση κάθε μαύρης γάτας. Με τη συκοφαντία και τη διαβολή καταφέρνουν να πείσουν τους πολίτες ότι για όλα τα δεινά της ζωής τους και του τόπου τους ευθύνονται οι μαύρες γάτες. Έτσι ξεκινά μία πραγματική γενοκτονία των μαύρων αρχικά γατιών και όλων των υπόλοιπων στη συνέχεια. Την ιστορία αφηγείται ένας από τους ελάχιστους εναπομείναντες μαύρος γάτος, ο οποίος καταφέρνει να διασώσει το είδος του από τον αφανισμό. Οι πρωταγωνιστές συνασπίζονται σε τέσσερα μέτωπα. Στο πρώτο οι φαύλοι. Οι ρήτορες που διατυμπανίζουν τις συμφορές που προκαλούν οι μαύρες γάτες. Οι «διαπλεκόμενοι» που αυτοαποκαλούνται

---

⁷ Τα τέτοιου είδους θέματα στην παιδική λογοτεχνία ή λογοτεχνία για παιδιά δεν είναι δυνατό να εξαντληθούν ούτε καν επιγραμματικά σ' αυτή εδώ την εισήγηση. Προτείνουμε: Ιωάννης Βασιλαράκης, *Καταθέσεις για την παιδική και νεανική λογοτεχνία.*, (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2008, σελ. 11-33 και 330-339, Denise Escarpit *Η Παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995), σελ.11-16, Peter Hollindale, *Signs of Childness in Children's Books*. (U.K: Thimble Press, 1997), σελ. 9, Jack Zipes *Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature from Slovenly Peter to Harry Potter*, (U.S.A: Routledge, 2001), σελ.40.

⁸ Και έμπρακτα. Στην απονομή των Βραβείων Παιδικού Βιβλίου το 2006, ως πρόεδρος της κριτικής επιτροπής φρόντισε να καλεστούν στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών παιδιά από αλλοεθνή σχολεία, από ιδρύματα και οργανώσεις. Βλ. περισσότερα: Μανώλη Πιμπλής, «Ο Ευγένιος Τριβιζάς κόντρα στο ρατσισμό: Τελετή βράβευσης με τα παιδιά των μεταναστών». Τα Νέα. (20/11/2006). Αναφορά από το διαδίκτυο: <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=4481131>

⁹ Ευγένιος Τριβιζάς: «Μαθήματα Ζωής». Esquire Οκτώβριος 2005, Αναφορά από το διαδίκτυο: http://www.georgakopoulos.org/?page_id=52

πατριώτες. Οι λαοπλάνοι πολιτικοί¹⁰. Στο δεύτερο μέτωπο οι κάθε λογής γάτοι. Καλοκάγαθα άτομα που προσπαθούν να σωθούν. Αρχομανείς γάτοι που μαλώνουν για την εξουσία. Γάτοι που για να σωθούν σκοτώνουν άλλα πλάσματα. Άλλοι που για να αφομοιωθούν προσπαθούν ν' αλλάξουν χρώμα. Γάτοι άλλων χρωμάτων που «βγάζουν την ουρά τους απέξω» Που χαίρονται γιατί θα αυξηθεί το «κατά κεφαλήν σκουπίδι». Στο τρίτο μέτωπο απλοί λαϊκοί άνθρωποι που μεταμορφώνονται σε θύτες. Στο τέταρτο, τέλος, οι ελάχιστοι πολίτες που δεν έχασαν την ανθρωπιά τους και βοηθούν τα γατιά.

Οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας και οι κριτικοί έχουν ασχοληθεί πολύ με το θαυμάσιο αυτό βιβλίο. Εμείς θα εστιάσουμε την εκπληκτική μεταμόρφωση-παραμόρφωση ανθρώπων και κοινωνιών. Επιλέξαμε μία, κατά τη γνώμη μας, καθαρά σουρεαλιστική σκηνή «μεταλλαγμένων» γιαγιάδων¹¹. Σε μία παιδική χαρά βρίσκονται γιαγιάδες και παιδάκια. Δυο *καλοσυνάτες* γιαγιάδες πλέκουν καθισμένες στη σκιά.

«Η μια γιαγιά, που είχε μαλλιά κατάλευκα σαν το μπαμπάκι, φορούσε στρογγυλά γυαλιά κι έπλεκε ένα κρεμεζί πουλόβερ, και η άλλη, που τα χέρια της έτρεμαν ελαφρά, έπλεκε ένα θαλασσί ζιπουνάκι. Μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή μια ανάποδη, μια καλή μια ανάποδη...».

Αυτή την αθώα και όμορφη εικόνα, που μπορούμε νοερά και να την ακούσουμε: φωνές παιδιών, γέλια και τσιρίδες και βελόνες που χτυπάνε ρυθμικά, καταστρέφει η συνέχεια της ιστορίας, καθώς ένας γάτος, ο Μουτζούρης, τρέχει με λαχτάρα προς το αγαπημένο του κοριτσάκι. Το κοριτσάκι ετοιμάζεται να τρέξει χαρούμενο προς το μέρος του αλλά δεν προλαβαίνει, μια από τις δύο γιαγιάδες πετάει στο Μουτζούρη μια πέτρα κι εκείνος σωριάζεται. Η γιαγιά, σα να μη συνέβη τίποτε, επιστρέφει ψύχραιμη στο πλέξιμο της «Μια καλή, μια ανάποδη...». Ενώ ο γάτος σφαδάζει, η δεύτερη γιαγιά «σηκώθηκε, τράβηξε τη βελόνα του πλεξίματος από το ζιπουνάκι, πλησίασε το Μουτζούρη και την κάρφωσε στην καρδιά του. Μετά ατάραχη γύρισε στη θέση της, σκούπισε με ένα δαντελένιο μαντηλάκι τη ματωμένη βελόνα και συνέχισε να πλέκει ανέκφραστη. Μια καλή, μια ανάποδη...»

Το πικρό χιούμορ της *Μαύρη Γάτας* είναι επίσης μαύρο. Το *μαύρο χιούμορ* καταπιάνεται με όσα τρομοκρατούν τον άνθρωπο. Κυρίως με το θάνατο αλλά και όλα τα δεινά που καλείται να αντιμετωπίσει. Ο φόβος μπορεί να ξορκιστεί με το χιούμορ, που δρα σαν αυτοάμυνα. Οι σουρεαλιστές χρησιμοποιούν πολύ συχνά αυτού του είδους το χιούμορ για να χρωματίσουν το ανθρώπινο αδιέξοδο, να δημιουργήσουν την αίσθηση των δυνατοτήτων τού Εγώ¹². Εδώ ο Τριβιζάς μοιάζει να κρατάει το μότο «μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή, μια ανάποδη, μια καλή, μια ανάποδη» σαν ινδικό μάντρα, για να μην ουρλιάξει. Το διώνυμο «γιαγιάδες- ωμή βία» στον απίθανο χώρο της παιδικής χαράς δημιουργεί ένα κωμικό και μαζί τραγικό συνδυασμό. Το μειδίαμα,

---

¹⁰ Παρακολουθούμε βήμα βήμα πώς οι άνθρωποι και οι ομάδες μεταμορφώνονται σε «μάζα», σε «λαό». Η αφελής περιγραφή του γάτου ακολουθεί με αποπλυστική συνέπεια τα στάδια των πολιτικών αναλυτών, βλ. για παράδειγμα τις απόψεις του Herbert Marcuse στο *Ψυχανάλυση και πολιτική*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός, 1971), και στο Σταύρος Πάνου, *Η Σχολή της Φραγκφούρτης*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006), σελ. 50-57.

¹¹ Σελ. 240 – 244.

¹² Μένι Κανατσούλη, *Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου- Το αστείο στην παιδική λογοτεχνία*, (Αθήνα: Εκδόσεις Έκφραση, 1995), σελ. 39.

που φέρνει στα χείλη η γλυκιά, γιαγιαδίστικη εμφάνιση των κυριών, σβήνει με τις μιαρές τους πράξεις. Η έκπληξη και το παράλογο φτάνουν στα όριά τους όταν οι γιαγιάδες γυρίζουν ατάραχες στο πλέξιμό τους.

Η *Τελευταία Μαύρη Γάτα* δεν είναι ένα κατεξοχήν σουρεαλιστικό έργο. Έχει χαρακτηριστεί αλληγορία, παρωδία, έργο ιδιαίτερα ειρωνικό¹³. Η σκηνή που περιγράψαμε, σε κάποιους θυμίζει την παθητική συνδρομή και συμπαράσταση των λαϊκών ανθρώπων σε μακελάρηδες όπως ο Χίτλερ ή ο Στάλιν¹⁴. Ανεξάρτητα όμως από τις όποιες αναφορές του, το έργο θυμίζει και την οξεία ηθική των σουρεαλιστών. Αυτοί στηλίτευσαν την υποκρισία και την αποβλάκωση των κοινωνιών εκείνων που έβαλαν παρωπίδες, για να προωθήσουν την κοινωνική τακτοποίηση των μελών τους. Με έμβλημα και ζητούμενο την ακεραιότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς καταδίκάζαν την αδικία και τη βιαιότητα, όπου και αν τη συναντούσαν. Μία παθιασμένη ορμή ήταν για αυτούς πάντοτε ανώτερη από μια υπολογισμένη αγριότητα¹⁵. Θεωρούμε ότι η σκηνή με τις γιαγιάδες στη *Μαύρη Γάτα* παρουσιάζει το άκρον άωτον της ανθρώπινης βίας. Δημιουργεί μεγαλύτερη έκπληξη από την περίπτωση της ομπρέλας και της ραπτομηχανής¹⁶, αν οι αθώες αυτές υπάρξεις, που η αγάπη τους συχνά συνιστά γλυκιά ανάμνηση των παιδικών μας χρόνων, προβαίνει σε ένα τέτοιο έγκλημα, τα πάντα μπορεί να συμβούν.

Μία εναλλακτική πρόταση διδακτικής αξιοποίησης του έργου είναι να αποτελέσει το βασικό σενάριο για Forum Theatre στην τάξη. Το Forum Theatre (θέατρο της Αγοράς) συνδέεται με το θέατρο του καταπιεσμένου του Augusto Boal και σκοπό έχει τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους μπορεί ένα άτομο να άρει μια καταπιεστική συμπεριφορά. Μία ομάδα παρουσιάζει το πρόβλημα παίζοντας μια σκηνή ενώ οι υπόλοιποι παρατηρούν, έχοντας δικαίωμα συμμετοχής. Μπορούν επίσης να διακόπτουν να προτείνουν στους ηθοποιούς αλλαγές ή και να τους αντικαταστήσουν οι ίδιοι. Εμπλέκει, έτσι, τους μαθητές στον προσανατολισμό της δράσης, μέσα από την οπτική που οι ίδιοι θέλουν να δώσουν στην αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος¹⁷.

---

¹³ Έχει ειπωθεί ότι θυμίζει αλληγορία του Camus για ένα νεότερο κοινό (Boyd Tonkin, Literatry Editor, *The Independent*). Θυμίζει ακόμη, την φάρμα των ζώων του Όργουελ.

¹⁴ Αντώνης Ξαγάζ, «Η τελευταία μαύρη γάτα», Αναφορά από το διαδίκτυο, <http://www.mic.gr/books.asp?id=26115>

¹⁵ C.W.E Bigsby, *Νταντά και Σουρρεαλισμός*, Μετάφραση: Μοσχονά, Ελένη, (Αθήνα: Ερμής, 1974), σελ. 117. Σχεδόν μόνοι είχαν διαμαρτυρηθεί για τις αγριότητες της Έκθεσης των Αποικιών του 1831, στην οποία εξετίθεντο οι Ιθαγενείς των αποικιών σαν ζώα για να ενισχύσουν το γόητρο της γαλλικής αποικιοκρατικής δύναμης.

¹⁶ Κλασικό παράδειγμα του Λουτεραμόν σε μια προσπάθεια να ορίσει το «σουρεαλιστικό αντικείμενο». Βλ. André Breton, *Η Πολιτική Θέση του Σουρρεαλισμού*. Μετάφραση: Γεωργαντζή, Γιόλα. (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ουτοπία), σελ.147- 148. Η ομπρέλα και η ραπτομηχανή είναι «ολοκληρωμένες πραγματικότητες» που ο αφελής και απλοϊκός προορισμός τους έχει προσδιοριστεί μια για πάντα. Αποδεδειγμένα από αυτόν τον προορισμό καθώς ζευγαρώνουν σ' ένα χώρο όπου και οι δυο πρέπει να είναι αποπροσδιορισμένες (πάνω σε ένα ανατομικό τραπέζι). Η πλήρης μετάλλαξη, όπου ακολουθείται από μια καθαρή πράξη όπως αυτή του έρωτα, πραγματοποιείται οπωσδήποτε κάθε φορά που οι συνθήκες γίνονται ευνοϊκές λόγω των δεδομένων γεγονότων: ζευγάριμα δύο πραγματικότητων, που φαινομενικά δε γίνεται να ζευγαρωθούν, σ' ένα επίπεδο που φαινομενικά δεν τους ταιριάζει.

¹⁷ Σίμος Παπαδόπουλος, *Με τη γλώσσα του θεάτρου: Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της γλώσσας*, (Αθήνα: Κέδρος, 2007), σελ. 23· Άβρα Αυδή, Μελίνα Χατζηγεωργίου, *Η Δραματική*

Μπορεί ακόμη να χρησιμοποιηθεί δημιουργικά στο θεραπευτικό δράμα. Αυτό το είδος δραματικής δράσης χρησιμοποιείται παγκοσμίως με διάφορες μορφές. Αναφέρουμε ενδεικτικά την *Performance Social Therapy*, που αναπτύχθηκε από τον Fred Newman, ένα θεατρικό συγγραφέα, ηθοποιό και θεραπευτή ειδικευμένο στη φιλοσοφία της Επιστήμης. Οι άνθρωποι συνευρίσκονται με άλλους και ενεργητικά οργανώνουν και αποδιοργανώνουν τις ζωές τους, δημιουργώντας ένα δραματικό περιβάλλον στο οποίο μπορούν να δραπετεύουν από τους περιοριστικούς κοινωνικούς ρόλους και επίσης βρίσκουν εναλλακτικούς τρόπους να λειτουργήσουν ή να κάνουν κάτι καινούριο¹⁸.

Ο Πεταλουδόσαυρος είναι ένα ανέκδοτο θεατρικό κείμενο που ανέβασε σε παράσταση το χειμώνα 2007- 2008 η «Πολιτιστική Παρέμβαση», σε σκηνοθεσία Βασίλη Μυριανθόπουλου.

Ένα ιδιαίτερο πλάσμα με σώμα δεινόσαυρου και φτερά πεταλούδας, ο Πεταλουδόσαυρος, μεγαλώνει φυλακισμένο σε ένα σπίτι χωρίς καθρέφτες. Το σκάει για να γνωρίσει τον κόσμο και να μάθει ποιος είναι. Στην αναζήτηση της ταυτότητάς του έρχεται αντιμέτωπος με την κακία, το ρατσισμό και τις προσπάθειες των άλλων να τον αλλάξουν, προκειμένου να τον αφομοιώσουν. Γνωρίζει το Ζωολόγο που προσπαθεί μάταια να τον κατατάξει σε κάποια γνωστή συνομοταξία, τον Φιλόσοφο που πρεσβεύει ότι η ύπαρξή του δεν υπάρχει λόγος να υφίσταται, τον Τραπεζίτη ο οποίος προσπαθεί να τον κοστολογήσει, το διευθυντή τσίρκου Γρύπα Αγκρύπα ο οποίος προσπαθεί να τον εκμεταλλευτεί. Οι Πεταλούδες τον βάζουν να περάσει διάφορα τεστ και τελικά τον απορρίπτουν, καθώς αποτυγχάνει ως αιθέρια ύπαρξη. Οι Αργόσαυροι τον πείθουν να κόψει τα φτερά του για να τους μοιάσει και να τον αποδεχθούν. Τελικά ανακαλύπτει ότι είναι ο γιος της Εφταστόλιστης, βασίλισσας των Πεταλούδων και του Βόρτεξ, άρχοντα των Αργόσαυρων, ένα πλάσμα άξιο να αποδεχθεί τον εαυτό του και τις ιδιαιτερότητές του.

Η αποδοχή εδώ πραγματοποιείται χωρίς εξωτερική μεταμόρφωση. Το τέρας δεν γίνεται όμορφος πρίγκιπας¹⁹. Η μεταμόρφωση πραγματοποιείται με την

τέχνη στην εκπαίδευση. 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής, (Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο,), σελ. 39 και 94· Laura Day, "Putting yourself in other people's shoes": the use of Forum theatre to explore refugee and homeless issues in schools". *Journal of moral education* vol. 31. n°1, 2002: Η ενδιαφέρουσα αυτή μελέτη ερευνά τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα μέλη ενός εργαστηρίου Forum Theatre που ασχολήθηκε με το θέμα των προσφύγων μαθητών. Τρία σχολεία Β'θμιας εκπαίδευσης συνεργάστηκαν με μία αγγλική θεατρική εταιρεία της οποίας οι ηθοποιοί ήταν έγχρωμοι που είχαν δοκιμάσει στην προσωπική τους ζωή τις εμπειρίες να είσαι άστεγος και πρόσφυγας. Ήταν νέοι και πέτυχαν καλή επικοινωνία με τους μαθητές, καθώς μιλούσαν τη γλώσσα τους, έλεγαν τα ίδια αστεία με αυτούς και συμπεριφερόταν όπως οι μαθητές. Τα παιδιά αισθάνθηκαν ότι το εργαστήριο τους έδωσε τη δυνατότητα να τοποθετήσουν τον εαυτό τους «στα παπούτσια άλλων ανθρώπων» και εννοούσαν και τους ανθρώπους του εργαστηρίου αλλά και συμμαθητές τους. Στις επαναληπτικές συνεντεύξεις δύο μήνες αργότερα κάποιοι μαθητές ισχυρίστηκαν ότι, έπειτα από τη δραματική εμπειρία, είχαν αλληλεπιδράσει περισσότερο με τους πρόσφυγες μαθητές της τάξης τους.

¹⁸ Δες περισσότερα γι' αυτήν την προσέγγιση, που χαρακτηρίζεται μεταμοντέρνα στο Nancy Feldman, "Assisting Children in the Creation of New Life. Performances: Expanding Possibilities for Social and Emotional Development". *Child and Adolescent Social Work Journal*, Volume 25, Number 2, (Springer Netherlands, 2008).

¹⁹ Ο παραμυθιακός ήρωας και ηρωίδα είναι κατά κανόνα όμορφοι και καλοί. Αυτός ο συνδυασμός ομορφιάς και καλοσύνης αιτιολογείται από τον Max Lüthi με την αδυναμία της άγριας ομορφιάς να είναι σε τάξη, δες περισσ. Μ. Γ. Μερακλής «Ο Max Lüthi και το ευρωπαϊκό παραμύθι», στο Ευάγγελος Αυδίκος (Επιμ.), *Από το παρραμύθι στα κόμιξ: παράδοση και νεωτερικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, 1996), σελ. 19-21. Με το θέμα έχει ασχοληθεί και ο Βάλτερ Πούχγκερ στο άρθρο

αυτοσυνειδησία, με τη συνάντηση, έπειτα από σκληρή περιπλάνηση, με τον Εαυτό. Πρόκειται για ένα ταξίδι αυτογνωσίας, πέρα από το σώμα, το έθνος, τις κοινωνικές νόρμες. Αν θέλαμε να αποδώσουμε σχηματικά το ενδιαφέρον αυτό έργο, θα καταλήγαμε στο εξής σχέδιο:

Κοινωνία v/s Πεταλουδόσαυρου

Οι άλλοι	Εκείνος
• τον απορρίπτουν • τον διώκουν • προσπαθούν να τον αφομοιώσουν • τον θυματοποιούν	• αναζητεί την ταυτότητά του • περνά υπαρξιακή κρίση • υποβάλλεται οικιοθελώς σε απίστευτες δοκιμασίες • τελικά φτάνει στην αυτογνωσία και στην αποδοχή του εαυτού του

Αν αντιπαραθέσουμε τις τριάντα μία λειτουργίες των δρώντων προσώπων του Propp²⁰ για το μαγικό παραμύθι, θα παρατηρήσουμε, ότι ο Τριβιζάς τις ακολουθεί με ευλάβεια. Διαφοροποιείται σε μία από τις τελευταίες (XXIX), όπου κανονικά στον ήρωα δίνεται μία νέα όψη, μεταμορφώνεται, έπειτα από κάποια μαγική ενέργεια. Αναφέρεται σε καθαρά εξωτερική μεταμόρφωση, με αλλαγή της μορφής ή της ενδυμασίας, λόγω κοινωνικής ανόδου. Εδώ ακριβώς εδρεύει το μαγικό παραμύθι των καιρών μας: ό,τι παλαιότερα λέγονταν και γράφονταν σχηματικά για να καμουφλαριστούν τα ένστικτα, αποκαλύπτεται στους νέους αποδέκτες. Η γνωριμία με τον Εαυτό, ο προσδιορισμός της ταυτότητας, η αυτοαποδοχή είναι ευθέως το ζητούμενο- τα στολίδια και τα πλουμίδια είναι περιττά. Το θεατρικό αυτό έργο έχει να διδάξει πολλά τους νέους, και όχι μόνο, που καλούνται να ανακαλύψουν τον εαυτό τους και τους άλλους μέσα στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες²¹.

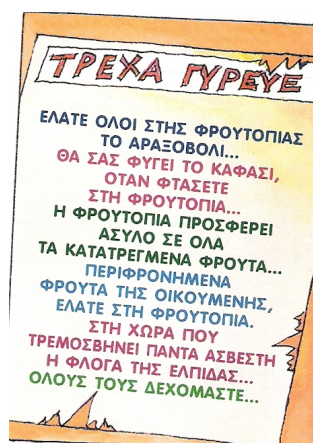

«Τερατομορφία και σωματική δυσπλασία στη λαϊκή φαντασία. Μορφές και λειτουργίες της παρεκκλίνουσας σωματικής εμφάνισης» Αυδίκος, Ε. οπ.. σελ. 81- 91. Για την ταπεινότητα του ήρωα, την αδικία από τη φύση και τους ανθρώπους δεξ Στέλιος Πελασγός, *Τα μυστικά του παραμυθιά*, (Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008), σελ. 272.

²⁰ Vladimir Propp, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μετάφραση: Παρίση Αριστέα (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1991), σελ. 31-72.

²¹ Ακριβώς γι' αυτή τη δυνατότητα δεξ Σίμος Παπαδόπουλος, «Το θέατρο για παιδιά και νέους ως μέσο διαπολιτισμικής αγωγής: η περίπτωση του Πεταλουδόσαυρου», εισήγηση στο διεθνές συνέδριο της ΙΑΙΕ (Intercultural Education: Paideia, Polity, Demoi (Αθήνα, Πέμπτη 25-6-2009).

Στην πασίγνωστη *Φρουτοπία* παρακολουθούμε τη διαδικασία μεταμόρφωσης μιας φιλήσυχης κοινωνίας σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Εξαιτίας μιας ιπτάμενης Φρουτοπίας περισσότερο, σε φυλακίζουν τα να τις πουλήσουν σταματούν όμως άλλα αναλώσιμα Φρουτοπία σε ουσιαστικά τη συγκέντρωσης²². «φιλόξενη» χώρα, για να πέσουν θύματα του δόλου. Μια πρώτη σκέψη είναι ότι τα φρούτα δεν έχουν καταλογισμό, καθώς είναι θύματα μιας μαγικής ενέργειας. Το ότι όμως δεν επηρεάστηκαν οι γυναίκες μας βάζει σε προβληματισμό. Ο Φραγκίσκος, το φραγκόσυκο αποφαινεται πως η μαγική σβούρα δεν είχε καμιά επίδραση στα θηλυκά φρούτα επειδή έχουν λιγότερο μίσος στην καρδιά τους από τα αρσενικά.

Το μήνυμα είναι σαφές: όταν ο καλός παραμένει αδιάβλητος, το κακό μπορεί να νικηθεί. Ένα άλλο μήνυμα που μας στέλνουν τα αφελή ζαρζαβατικά είναι ότι κάθε μεταμορφωτική δύναμη δε θα είχε ίσως απόλυτη εξουσία πάνω μας, αν δεν έβρισκε έδαφος μέσα μας. Αν απλά δεχόμασταν τον εαυτό μας, τους πολλαπλούς εαυτούς μας και τους άλλους χωρίς να περιχαρακωνόμαστε σε ταυτότητες και απόλυτες θέσεις²³.

Ενώ στα προηγούμενα έργα οι πρωταγωνιστές παλεύουν για να αλλάξουν τις προβληματικές καταστάσεις που αντιμετωπίζουν²⁴, στο *Παραπονεμένο ελεφαντάκι* επιλέγεται η φυγή. Ο συμπαθής πρωταγωνιστής κακοποιείται καθημερινά από τη μητέρα του που, για να το τιμωρήσει για τις σκανταλιές του, του τραβάει διαρκώς την προβοσκίδα, μέχρι που του τη μεγαλώνει απίστευτα. Όλοι το κοροϊδεύουν και γίνεται ενοχλητικό, καθώς δεν μπορεί να συμμαζέψει, ούτε να καμουφλάρει το υπερφυσικό του μέλος. Έτσι ρίχνει μαύρη πέτρα πίσω του. Ξεφεύγει από εχθρούς και βρίσκει φίλους, μέχρι που ανακαλύπτει μια πολιτεία, όπου τον αγαπούν και τον αποδέχονται γι' αυτό που είναι, η αναπηρία του μάλιστα τους είναι χρήσιμη. Πάλι αναγνωρίζουμε το μοτίβο των μαγικών παραμυθιών:

- Ο ήρωας φεύγει από ένα απορριπτικό περιβάλλον για να βρει την τύχη του
- Έρχεται αντιμέτωπος με το Κακό και ξεφεύγει
- Βρίσκει, στο δρόμο, ανθρώπους άξιους ν' αγαπήσει και να τον αγαπήσουν

²² (τ. 48, σελ. 13- 17). (τ. 30, σελ. 17).

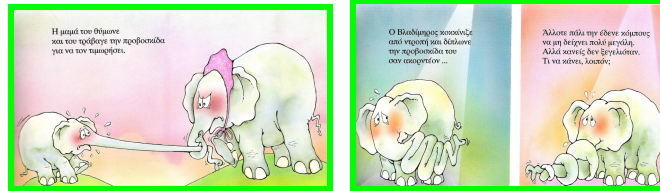
²³ Δες και τις σχετικές θέσεις της Caroline Walker Bynum στο *Metamorphosis and Identity*, (New York: Zone Books, 2005), p.163- 166, 176-180.

²⁴ Όπως άλλωστε και στα περισσότερα έργα του Τριβιζά.

- Ανακαλύπτει ένα περιβάλλον αποδοχής, όπου δεν προσπαθούν να τον αφομοιώσουν, τον δέχονται όπως είναι και αξιοποιούν τη διαφορετικότητά του.

Πριν

Μετά

Όπως και στον *Πεταλουνδόσαυρο* όμως, ο πρωταγωνιστής δεν μεταμορφώνεται εξωτερικά, δεν διορθώνεται το φυσικό πρόβλημά του. Η αποδοχή είναι και πάλι η ευτυχής κατάληξη. Μα και το μεγάλο ζητούμενο, ενάντια στις όποιες αφομοιωτικές προσπάθειες εννουχίζουν τα «διαφορετικά» όντα. Στους εναλλακτικούς κόσμους των παραμυθιάδων, στα σύγχρονα δικά μας παράλληλα σύμπαντα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική και από μετάφραση

Bigsby, C.W.E. *Νταντά και Σουρρεαλισμός*. Μετάφραση: Μοσχονά, Ελένη. Αθήνα: Ερμής, 1974.

Breton, André. *Η Πολιτική Θέση του Σουρρεαλισμού*. Μετάφραση: Γεωργαντζή, Γιόλα. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ουτοπία.

Escarpit, Denise. *Η Παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη*. Μετάφραση: Αθήνη, Στέση. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995.

Marcuse, Herbert. *Ψυχανάλυση και πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός, 1971.

Propp, Vladimir. *Μορφολογία του παραμυθιού*. Μετάφραση: Παρίση Αριστέα. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1991.

Taylor, Charles. *Πολυπολιτισμικότητα: εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 1997.

Αυδή, Άβρα, Χατζηγεωργίου, Μελίνα. *Η Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2007.

Αυδίκος, Ευάγγελος. *Από το παραμύθι στα κόμιξ: παράδοση και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, 1996.

Βασιλαράκης, Ιωάννης. *Καταθέσεις για την παιδική και νεανική λογοτεχνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2008.

Θεοδωρίδης, Πέτρος. *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας. Έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντιγόνη, 2004.

Κανατσούλη, Μένη. *Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου- Το αστείο στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Έκφραση, 1995.

Κατσίκη- Γκίβαλου, Άντα *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και πράξη* (Επιμ). Β' τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1994.

Ξαγάς, Αντώνης. «Η τελευταία μαύρη γάτα». Αναφορά από το διαδίκτυο, <http://www.mic.gr/books.asp?id=26115>

Οικονομίδου, Αναστασία. «Τελικά, τα αγόρια κλαίνει; Έμφυλες ταυτότητες στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες: μία πρώτη προσέγγιση». Κείμενα. Τ.1. 2004. Αναφορά από το διαδίκτυο

<http://keimena.ece.uth.gr/t1/arthra/tefxos1/downloads/oikonomidoy1.pdf>

Πάνου, Σταύρος. *Η Σχολή της Φραγκφούρτης*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2006.

Παπαδόπουλος, Σίμος. *Με τη γλώσσα του θεάτρου: Η διευρενητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της γλώσσας*. Αθήνα: Κέδρος, 2007.

Παπαδόπουλος, Σίμος. «Το θέατρο για παιδιά και νέους ως μέσο διαπολιτισμικής αγωγής: η περίπτωση του Πεταλουδόσαυρου». Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο της ΙΑΙΕ (Intercultural Education: Paideia, Polity, Demoï (Αθήνα, Πέμπτη 25-6-2009). Παπαντωνάκης, Γεώργιος. «Ευγένιος Τριβιζάς: Παραμύθια από τη χώρα των χαμένων χαρταετών». Κείμενα. Τ.6, 2007. Αναφορά από το διαδίκτυο, <http://keimena.ece.uth.gr/t6/arthra/tefxos6/downloads/papantonakis.pdf>

Πελασγός, Στέλιος. *Τα μυστικά του παραμυθιού*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008.

Πιμπλής Μανώλης. «Ο Ευγένιος Τριβιζάς κόντρα στο ρατσισμό: Τελετή βράβευσης με τα παιδιά των μεταναστών». Τα Νέα. (20/11/2006). Αναφορά από το διαδίκτυο: <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=4481131>

Σουλιώτης, Μίμης (Επιμ.). *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2007.

Τριβιζάς Ευγένιος. *Η τελευταία μαύρη γάτα*. Εικονογράφηση: West, Stephen. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2001.

Τριβιζάς Ευγένιος: "Μαθήματα Ζωής". *Esquire* (Οκτώβριος 2005). Αναφορά από το διαδίκτυο, http://www.georgakopoulos.org/?page_id=52

Τριβιζάς, Ευγένιος. *Το παραπονεμένο ελεφαντάκι*. Εικονογράφηση: Ελευθερίου, Βαγγέλης. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 2004.

Τριβιζάς, Ευγένιος. *Φρουτοπία*. Τεύχη 18-50. Εικονογράφηση: Μαρουλάκης, Νίκος. Αθήνα: Modern times, 2008.

Ξενόγλωσση

Bynum, Walker, Caroline. *Metamorphosis and Identity*. New York: Zone Books, 2005.

Day, Laura. "Putting yourself in other people's shoes': the use of Forum theatre to explore refugee and homeless issues in schools". *Journal of moral education* Vol. 31. N°1, pp. 21-34, 2002.

Feldman, Nancy. "Assisting Children in the Creation of New Life. Performances: Expanding Possibilities for Social and Emotional Development". *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol. 25. N°2, pp. 85- 98. Springer Netherlands, 2008.

Hollindale, Peter. *Signs of Childness in Children's Books*. U.K: Thimble Press 1997 Zipes ,Jack. *Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature from Slovenly Peter to Harry Potter*. U.S.A: Routhledge, 2001.

